

היבטים לשוניים פרשת ראה תשא

דקדוקי קריאה בפרשת ראה בהפטרה ובראשון של שופטים

יא כז **אֶת-הַבְּרָכָה**: הפסוק פותח באתנח אין כאן הכנה של טפחא
יא כט **גְּרָזִים**: אין דגש בז"ן כפי שמופיע בחלק מהדפוסים
יב ב **עַבְדוּ-שָׁם הַגּוֹזִים**: געיה בע"ן, יש להקפיד על הפרדת התיבות והגיית הה"א, שלא יישמע 'עבדו שמה גוים'
יב ו **מַעֲשֵׂי תִיכֶם**: הע"ן בשווא נח והש"ן אחריה בשווא נע, כן הדבר בהמשך פס' יא
יב ז **בִּרְכָךְ**: הכ"ף הראשונה בשווא נח למרות הקושי
יב י **וַיִּשְׁבְּתֶם-בְּטַח**: געיה בוא"ו
יב יג **הַשֹּׁמֵר**: במלעיל ומ"ם סגולה, כן הדבר גם בהמשך¹
יב יד **שָׁם תַעֲלֶה עֲלֶיךָ**: טעם טפחא בתיבת **שָׁם**. **מִצִּינָךְ**: כ"ף סופית דגושה
יב טו **נִתְּנָן-לָךְ**: געיה בנ"ן הראשונה. **יֹאכְלֶנּוּ**: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים, בדומה לו גם בהמשך הפרק
יב טז **עַל-הָאָרֶץ תִּשְׁפָּכֶנּוּ כַּמַּיִם**: טעם טפחא בתיבת **תִּשְׁפָּכֶנּוּ**
יב יז **מַעֲשֵׂר**: הע"ן בשווא נח, לא בפתח
יב כ **אֶת-גְּבֻלְךָ**: הלמ"ד בשווא נע². **אֲכָלָה**: הא' בחולם ולכן הכ' בשוא נע³
יב כו **וּבָאתָ**: במלעיל
יב כח **וְשָׁמַעְתָּ**: במלרע, לשון ציווי. **מִצִּינָךְ**: כ"ף סופית דגושה
יב ל **אֲחֵרֵי הַשָּׂמַדִּם מִפְּנֵיךָ**: טעם טפחא בתיבת **אֲחֵרֵי**. **לְאֱלֹהֵיהֶם**: האל"ף נחה, כך גם בהמשך
יג ג **וְנִעַבְדֶם**: הנ"ן בקמץ גדול והע"ן אחריה בקמץ קטן
יג ד **הַיִּשְׁכֶּם**: היר"ד בחירק, אין לקרוא 'האישיכם'
יג י **יָדָךְ**: ביר"ד מרכא כטעם משנה וכן בפסוק טז. **תִּהְיֶה-בָּךְ**: געיה בת"ו ודגש חזק בב"ת מדין דחיק
יג יב **וַיִּרְאוּ**: במלרע
יג יד **בְּנֵי-בְלִיעַל**: הלמ"ד הראשונה מנוקדת בחירק חסר ולכן היר"ד אחריה בדגש חזק ומנוקדת בפתח, יש להבחין בין תנועת הלמ"ד לבין צליל היר"ד
יג טו **נַעֲשֶׂתָה**: הקוראים ת"ו רפויה כש"ן שמאלית צריכים להיזהר לא להבליע את הש"ן. בכל מקרה הש"ן בשוא נח
יג טז **אֶת-יִשְׁבִּי**: ביר"ד מרכא כטעם משנה. **הַחֲרֹם אֶתָּה וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּהּ וְאֶת-בְּהֵמָתָה לְפִי-חֶרֶב**: יש להאיץ מעט את קריאת תיבת 'וְאֶת-בְּהֵמָתָה' המוטעמת בטפחא, להסמיכה לתיבה שלפניה שהרי זהו המפסיק העיקרי **הַחֲרֹם אֶתָּה וְאֶת-כָּל-אֲשֶׁר-בָּהּ וְאֶת-בְּהֵמָתָה --- לְפִי-חֶרֶב**⁴
יג יז **וְשָׂרְפָתָ בָּאֵשׁ**: קדמא ואזלא כן צריך להטעים ולא במונח רביע⁵
יג יח **נִתְּנָן-לָךְ**: געיה בנ"ן הראשונה
יד א **קָרַחָה**: הקו"ף בקמץ קטן
יד ד **כְּשָׂבִים**: יש להיזהר מפני שיכול האותיות ש-ב
יד י **אֲשֶׁר אֵין-לוֹ**: תיבת **אֲשֶׁר** מוטעמת בדרגא בניגוד לכללי מרכא-דרגא לפני תביר⁶
יש לשים לב להבדלים הדקים בין המקרא שלפנינו לבין המקבילה בספר ויקרא יא

¹ הקורא מלרע ומ"ם צרויה בחשש שינוי משמעות.

² למראית עיני הבי"ת בתנועה קטנה (קיבוץ), אבל ציוין כאן כמה פעמים שכתוב חריג במקרא "חסרות ויתרות" אינו משנה את הדקדוק. לכן התנועה כאן היא תנועת שורק גדולה (כמו במילה גבול). לא צוינה כאן געיה בב"ת כי יש געיה באל"ף באות הנסמכת.

³ אם יקרא בשוא נח ישמע כאלו מנוקד בקמץ קטן, ובמקום פועל בעתיד (מדבר) יהפוך לשם עצם או לציווי.

⁴ הערה זו מיועדת בעיקר לבעלי הקריאה האשכנזים

⁵ כן הוא בכל המקורות חוץ מהמנחת שי

⁶ דרגא תבוא כאשר ישנן לפחות שתי הברות המפרידות בין הברת התביר לבין הברת המשרת. עפ"י תורה קדומה: **אֲשֶׁר אֵין-לוֹ**

יד יב וְהֶעֱזְנִיהָ: הה"א בקמץ רחב והע"ן אחריה בקמץ קטן, הנר"ן בחירק חסר והיר"ד אחריה קמוצה
ובדגש חזק
יד יג וְהִרְאָה: עוף זה בספר ויקרא מכונה דאה, בדל"ת במקום רי"ש
יד יד וְאֵת כָּל-עֲרֵב לְמִינוֹ: יש להיזהר מהמקרא הדומה בספר ויקרא, שם אין וא"ו החיבור לפני תיבת
'את'
יד טז אֶת-הַכֹּס: אין כאן וא"ו החיבור בניגוד לפסוק המקביל בויקרא
יד יז וְאֶת-הֶרְחֵמָה: במלעיל!
יד כא לֹא תֹאכְלוּ: לֹא במונח ולא במקף. לְגֵר: הלמ"ד בפתח. לְנֹכְרִי: הלמ"ד בשוא
יד כג מֵעֶשֶׂר: הע"ן בשווא נח
יד כד שְׂאֵתוֹ: השי"ן בשוא והאל"ף בצירי
יד כ"ף רִאשונה בשווא נח, על אף הקושי. כן הדבר גם בהמשך הפרק
יד כה בִּידָךְ: ולא בידך, הדל"ת בשוא נע לא בסגול והטעם בכ"ף
יד כו תִּשְׁאַלְךָ: געיה בת"ו. האל"ף בקמץ רחב והלמ"ד בשוא נע. וְאֶכְלֶתָ שָׁם: טעם נסוג אחור לכ"ף
ודגש חזק בשי"ן מדין אתי מרחיק
טו ב לֹא-יִגָּשׁ: שי"ן שמאלית
טו ד יְהִי-בָךְ: געיה ביר"ד הראשונה ודגש חזק בב"ת מדין דחיק
טו ו וְהֶעֱבַטְתָּ: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הע"ן החטופה, ועל אף הקושי, הטי"ת בשווא נח
טו ז תִּקְפֹּץ: הפ"א דגושה
טו ט קָרַבְתָּ: הקו"ף בקמץ רחב והר"ש אחריה בשווא נע. וְרַעַה עֵינֶיךָ: יש להקפיד, כבכל מקום אחר
במקרא, על קריאת הע"ן שאם לא כן, משבש את משמעות הכתוב
טו יא לְעֵינֶיךָ: העמדה קלה בלמ"ד למנוע הבלעת הע"ן החטופה, הנר"ן בחירק חסר ולכן היר"ד אחריה
דגושה. וְלֹא-בִינְךָ: הלמ"ד וגם הבי"ת בשווא נח, היר"ד בחולם והנר"ן אחריה בשווא נע: ול-אב-ינך
טו יב וְעַבְדְּךָ: הבי"ת בקמץ גדול ושוא נע בדל"ת, כן הדבר גם בהמשך פס' יח
טו יד וּמִקְבֹּצְךָ: המ"ם בחירק חסר והיר"ד אחריה דגושה ומנוקדת אף היא בחירק חסר
טו טז אֶהְבֶּדְךָ: הבי"ת בשווא נע
טו יז תַּעֲשֶׂה-בָּן: העמדה קלה בת"ו ודגש חזק בכ"ף מדין דחיק
טו יח בְּשִׁלְחֶךָ באזלא (קדמא) ולא בפשטא. בהרבה חומשים אין להבחין ביניהם כי כאן הקדמא היא על
האות האחרונה
טו כ תֹאכְלוּ: הכ"ף בשווא נע ולא בחטף פתח
טו כא תִּזְבַּחְנוּ: הבי"ת קמוצה
טז א וְעֵשִׂיתָ פֶּסַח: הפ"א בדגש חזק מדין אתי מרחיק בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר: תיבת אֲשֶׁר מוקפת
ולא במונח
טז ב וּזְבַחְתָּ פֶּסַח: טעם נסוג אחור לבי"ת
טז ג תֹאכְלוּ-עֲלֵיו: יש להעמיד קלות את קריאת הת"ו מפני הגעיה שם
טז ה נָתַן לָךְ: הטעמה בת"ו, אין טעם נסוג אחור לנר"ן
טז ו לְשִׁבְן שְׂמוֹ שָׁם: תיבת שָׁם בתביר, אין להסמיכה לתיבה שלפניה בזקף בשונה מקודמו יד כב
לְשִׁבְן שְׂמוֹ שָׁם
טז יג בְּאֶסְפֹּף מִגְרִנְךָ: גם האל"ף וגם הגימ"ל בקמץ קטן
טז טו בְּכָל תְּבוּאָתֶךָ: בכל במהפך ולא במקף ולכן הכ"ף בחולם ולא בקמץ קטן
טז טז יִרְאָה כָּל-זְכוּרֶךָ: בקדמא ואזלא ולא בתלישה (לא קורן אך יש חומשים)
טז יז נָתַן-לָךְ: געיה בנר"ן

הפטרות ראה ישעיהו נד יא – נה ה:

נד יא עֲנִיָּה: הנר"ן בחירק חסר והיר"ד אחריה בדגש חזק

נד יב וְשִׁמְתִי כְּדָדָל: כ"ף ראשונה בדגש קל על אף שהתיבה הקודמת מוטעמת בטעם משרת, מסתיימת בהברה פתוחה ובמלרע'. הדל"ת בשווא נח אע"פ שהכ"ף אחריה רפויה
 נה ב לְשִׁבְעָה: השי"ן בקמץ קטן

ראשון של פרשת שופטים:
 טז יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים: הפ"א והט"ת בשווא נע. תִּתֶּן-לָךְ: געיה בת"ו הראשונה
 טז כ נָתַן לָךְ: אין טעם נסוג אחור, כן הדבר גם בהמשך יז ב
 טז כא תַעֲשֶׂה-לָךְ: העמדה קלה בת"ו ודגש חזק בלמ"ד מדין דחיק
 יז א כָּל דְּבַר רַע: טעם טפחא בתיבת כָּל, יש להקפיד על הפרדה בין שתי התיבות הנותרות
 יז ד וְהִגַּד-לָךְ: געיה בה"א
 יז ז תִּהְיֶה-בּוֹ: העמדה קלה בת"ו ודגש חזק בב"ת מדין דחיק
 יז ח לִנְגַע: הלמ"ד קמוצה
 יז י אֲשֶׁר יִבְחַר ה': טעם טפחא בתיבת אֲשֶׁר
 יז יב לְשֶׁרֶת שָׁם: טעם נסוג אחור לשי"ן הראשונה

יא כו הרב גור אריה צור נר"ו... ועוד על דרך הרמז, אמר ר'אה אַנְכִי נָתַן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה. בְּרָכָה בטעם טיפחא, והיא כעין הפסקה קלה ואינה בהכרח מחוברת לשאחריו, למילה קללה.

וכאמרו: ר'אה אַנְכִי נָתַן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה. בְּרָכָה אַנְכִי נָתַן. וּקְלָלָה אינו נותן, אלא הכל לפי מעללי איש.

וכן ירמזון אֵלֶיךָ מְלֵא מְלֵא לְדַבְרֵי רַבִּי [צ"ל רַבִּי] הַיּוֹשֵׁעַ בֶּן לׁוֹי [תנחומא במדבר א"ה. ידוע גם מתלמוד בבלי בתחילת מסכת פסחים], מְצִינּוּ שְׁעָקָם הַפְּתוּב שְׁנִים וְשָׁלֹשׁ תְּבוּת בְּתוֹרָה, שְׁלֹא לְהוֹצִיא דְבַר טְמֵאָה מִפִּי, שְׁנֵי מֵר: מִן הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אֵינָה טְהוֹרָה (בראשית ז, ח), וְלֹא כְּתוּב: מִן הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה.

כמו כן כאן יתיצבו הטעמים לימין הלשון הנקיה של התורה, שלא להזכיר שם הקללה על הברכה, ולכן הפסיק בטיפחא בין הברכה לקללה. כזה: ר'אה אַנְכִי נָתַן לְפָנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה, וּקְלָלָה. א"ה. לפי כללי הטעמים, מפסיק אחרון לפני אס"ף (אתנח/סוף-פסוק) הוא טיפחא, אבל כשבקטע שבין האתנח לסילוק, או שלפני האתנח יש רק שתי מלים, הרי 'מחוסר בררה' תבוא טיפחא כטעם אחרון⁹. לפי זה אין מטעם הטיפחא הוכחה לדברי ידידנו הכותב נר"ו.

ועל דרך המוסר, ירמוז בטיפחא, לומר לך שרק כטפח בין הברכה והקללה, לכן והחי יתן אל לבו ולא יבטח בעשרו ובכח ידו ואף לא בחכמתו, ויהיה כל ימיו בתשובה ובכך לטפח את יראתו על מנת להטפית, ולא יקרבו זה אל זה הברכה, והקללה.

וגם לקוראים לטעם זה בלשון "טרחא", ירמוז בזה שיהיו זכאים לברכה, ולא יטריחו את בוראם לחפש להם כביכול מדה כנגד מדה על קללה שלא תבוא עליהם ח"ו.

ולכא מילתא דלא רמיזא באורייתא. שכן ירמוז הכתוב לנוואת ירמיהו (איכה ג'לה) מְפִי עֲלִיזוֹן לֹא תֵצֵא הָרְעוּת וְהַטּוֹב. א"ה. זה לשון מדרש רבה על מקרא זה ד"א ר'אה אַנְכִי, א"ד חגי

⁷ במחברת התיגאן של יהדות תימן היא נכללת ברשימת מילים בשם 'אוגירה' הכוללת מקרים חריגים דומים במקרא
⁸ א"ה. לעתים מובאים אצלנו קטעים בהעתקה ממאגרים מנוקדים, בלי לבדוק את הניקוד. וגם בלי להעיר עליו. מודעת זאת שהניקוד רבי, רי"ש בפתח הוא מחודש ומלאכותי. והוא כמעט ב'בבל ימצא' בסידורים קדומים, ובמקורות לא-אשכנזיים. וגם באשכנזיים נכנס רק בעת החדשה. ע"י סידור אזור אליהו על רבי ישמעאל.

⁹ יש לזה חריג אחד בהפטרות בלק מיכה ו ג ומה הלאתיך עגנה ב"י: בחלק מהדפוסים החדשים (ביניהם תנך קורן) הטעימו בטיפחא והדגישו את הבי"ת וצריך לתקן.

משאמר הקדוש ברוך הוא את הדבר הזה בסיני מאותה שעה, מפי עליון לא תצא הרעות והטוב, אלא מאליה בא הרעה על עושי הרעה והטובה באה על עושי הטובה. והיון בה, בשלמא הרעות לא תצא מפי עליון, אך הטוב ודאי יצא מפי עליון שהוא הטוב, ומאי והטוב אשר אמר הפסוק. ועוד, מפי עליון לא יצאו הווי ליה למימר: לא יצאו הרעות והטוב. ומאי לא תצא הרעות והטוב. אלא כן פרשהו: מפי עליון לא תצא ערבוביה של הרעות והטוב, אלא רק הטוב לבדו. והרעות, מעשה ידי האדם המה, כאמרו: (ירמיהו ב, יט) תִּיֶסְרֶךְ רַעְתֶּךָ וּכְפִירוֹשׁ רַשִׁי: סוף שרעתך תביא עליך יסורין. והכל לפי מעללי איש. וכן יובן הפסוק: רָאָה אֲנֹכִי נִתָּן לַפְּנִיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה. וקללה - אם לא תשמעו, הרי תביאו אותה אתם על עצמכם.

יא כט הרב גור אריה צור וְנִתְּתָה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרָזִים וְאֶת־הַקְּלָלָה עַל־הַר עֵיבָל: אֶת הַבְּרָכָה. פירש רש"י כתרומות, ית מְבָרְכִיא. עַל־הַר גְּרָזִים פירש רש"י כלפי הר גריזים. שהלויים עמדו בתווך בין שני ההרים והפכו פניהם לכיוון הר גריזים ופתחו בברכה, והעומדים על ההר ענו אמן.

ויש לשאול, הרי נראה מפירושו לכאורה שאינו כפשוטו של מקרא שכתוב אֶת־הַבְּרָכָה היינו את המברכים על הר גריזים. וכן תרגם אונקלוס וְתִתֵּן יְת מְבָרְכִיא על טורא דְגְרָזִין ואין מקרא יוצא מידי פשוטו. ומפירוש רש"י עולה כי רק העונים אמן עמדו רגליהם על ההרים, והמברכים היו בתווך, בין ההרים.

ולעומקו של מקרא יש לפתור ולומר שכאן נרמז הכלל: גדול העונה אמן יותר מן המברך [בבלי ברכות נג ב]. ובהיות העונים אמן עומדים על ההרים, הרי כאילו המברכים הם העומדים על ההרים, שעל ידי העונים אמן יש חלות לברכה. לכן העונים אמן על ההרים נקראים המברכים. ובזה יבוא פשוטו של מקרא על מקומו בשלום.

ועל דרך הדרש, יאמר על דרך "אל תקרי". אל תקרי על אלא אָל. וכדאמר רבי אלעזר (ברכות לב). וְיִתְפַּלֵּל מִשָּׁה אָל יי (במדבר יא, ב) אל תקרי אָל יי אלא על ה' שכן דְבִי רבי אלעזר בן יעקב קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין.

ומה שכתוב עַל הַר גְּרָזִים, יהיה משמעו אָל הַר גְּרָזִים. ובכך יהיה תואם לפירש"י עַל הַר גְּרָזִים, כלפי הר גריזים, אָל הַר גְּרָזִים.

א"ה. ידידנו לא היה צריך להזקק לקוראים לאלפין עיינין, הוזכר אצלנו כמה פעמים על חילופי אל/על במקרא. וידוע הנוסח במוספי הרגלים שיוֹבָה עָלֵינוּ בְּהַמּוֹן רַחֲמֵיךָ, שנשתבש בסידורים של חכמים בעיניהם לשובה אלינו, והעיר על זה בסידור אזור אליהו

שובה עלינו. כ"ה בכל נוסחאות הראשונים ובכל ס"י. ובעל וי"צ קלקל ושינה "שובה אלינו" ובעקבותיו הלכו שולל רו"ה ועבריי. כלומר יצחק סאטנוב בסידור ויעתר יצחק תיקון את לשון התפילה, ו'תיקונו' קלקולו נכנס גם למחזורי וסידורי היידנהיים וזליגמן בר. ומשם גם לסידורים רגילים נוסח אשכנז וספרד. בשנים האחרונות יש סידורים שתיקנו שיבוש-עיוות זה.

יב ו הרב עמרם איזנשטיין נר"ו לא-תוכל לְאָכַל בְּשַׁעֲרֶיךָ מַעֲשֵׂר דְגָנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל־גְּדֻלְיֶךָ אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ וְנִדְבַתֶּיךָ וְתִרְוַמַת יְדֶךָ:

צ"ב למה הטעמים חיברו את 'ונדבותיך' עם 'ותרומת ידך'. והרי 'תרומת ידך' היינו 'ביכורים', כדאיתא במכות יז. (והובא בפירש"י). ואין לזה שייכות עם קרבנות נדבה. ונראה מהטעמים כמש"כ הרמב"ן לעיל בפסוק ו וז"ל: ואני סובר בפשוטו של מקרא זה, כי 'תרומת ידכם' מה שירים אדם להשם מכספו ומזהבו, לעשות אותו קרבן עולה או זבח.

וא"כ זה ממש דומה לנדבה.

וביאור דברי הרמב"ן נראה שהחילוק בין 'נדבותיכם' ו'תרומת ידכם' היינו ש'תרומת ידכם' היינו שעדיין לא הפריש קרבן, רק הפריש מעות לקרבנו, כדתן בשקלים פרק ב' משנה ג-ה. וא"כ יוצא דנאמר כאן שאם קנה במעות הללו בהמה, היא נעשית קרבן מאליה ללא שיקדישנה, (עכ"פ לענין זה שאסור לאכלה חוץ לירושלים).

יב כב אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת-הַעֲבִי וְאֶת-הָאֵיל בֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו יֵאָכְלֶנּוּ: פיסוק הטעמים כאן צ"ב, למה לא מפוסק; הטמא והטהור יחדו, יאכלנו. ועוד קשה למה כתיב 'יאכלנו' לשון יחיד, שהרי לכאורה קאי על הטמא והטהור, והול"ל 'יאכלוהו'.

והנה החזקוני כתב: **הטמא והטהור יחדו**. אינו אומר שיאכלוהו בקערה אחת, אלא כל אחד יאכל בפני עצמו. דוגמא וַיֵּעָנוּ כָּל הָעָם יַחְדָּו (שמות יט, ח) וגו'.

ולכאורה כוונתו דבאמת אין ראוי שהטמא והטהור יאכלו בקערה אחת, כמבואר בשבת יג. ונפירש"י שם ד"ה שלא שנינו שלא יאכלן שאין דרך הטהור לאכול עם טמא. ובדבריו מיושבים שתי השאלות. דכיון שאינם אוכלים יחד, אין להפסיק ב'הטמא והטהור יחדו', שהרי אינם ביחד, ורק דין אכילתם הוא שווה. ולכן כתוב 'יאכלנו' לשון יחיד, כי קאי על כל אחד בנפרד.

והנה לקמן טו כב כתוב בַּשְּׁעָרֵיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו כַּעֲבִי וְכַאֵיל: ושם דרשו במכות יט: תניא דבי רבי ישמעאל אפילו טמא וטהור אוכלין בקערה אחת ואין חושעין. (עיי"ש ברש"י דקאי על הפסוק ההוא).

ולפמשנ"ת מובן למה כאן לא דרשו כן. דהיינו משום שכאן מבואר בפסוק הטעמים שיחדו אין הכוונה לאכילה מקערה אחת, אלא זה הולך על האכילה, שאכילת הטהור היא כאכילת הטמא.¹⁰

ואף דלפמשנ"ת בדברי החזקוני, גם בפסולי המוקדשים נשעל זה מדובר בפסוק לקמן טו כב אין ראוי שיאכל הטהור עם הטמא, מ"מ כתוב שם בפסוק את הדין שמן התורה הם יכולים לאכול אף בקערה אחת, ונפק"מ שמותרים לאוכלם גם כשנטמא הבשר, כדפירש"י שם. וכאן שזה חולין גמורים, זה לא כתוב. ולדינא לכאורה לומדים בק"ו מפסולי המוקדשין שמותר לאכול בשר חולין טמא.

אמנם החזקוני בעצמו לקמן טו כב ציין למש"כ כאן.

א"ה. בשלושה מקומות בפרשת ראה מתירה התורה אכילת בשר בטומאה כדוגמת צבי וְאֵיל יב טו רַק בְּכַל-אוֹת נִפְשֶׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בֶּשֶׂר כְּבַרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן-לְךָ בְּכַל-שְׁעָרֵיךָ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יֵאָכְלֶנּוּ כַּעֲבִי וְכַאֵיל:

יב כב אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת-הַעֲבִי וְאֶת-הָאֵיל בֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו יֵאָכְלֶנּוּ:

טו כב בַּשְּׁעָרֵיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטְּהוֹר יַחְדָּו כַּעֲבִי וְכַאֵיל:

הפסוק השלישי מדבר על בכור בעל-מום שהוא פסול למזבח, ולכן אע"פ שהוא ממון הכוהן, הוא מותר באכילה לכל אדם, ואפילו לטמאים שאכילתם בקדשים היא באיסור כרת.

הפסוק הראשון מתפרש לפי חכמינו בפסולי המוקדשין, כלומר קרבן שבגלל שנפל בו מום, נפסל מלהקריבו על המזבח. דינו שווה כמעט לבכור שנולד בעל-מום או שנפל בו מום. וכאמור אכילתו מותרת לטמאים. הדין לא תַעֲבֹד בְּבֹכֶר שׁוֹרֶךְ וְלֹא תִגַּז בְּכֹר עֲאֵנָה (דברים טו, יט) נאמר גם עליהם, בתוספת איסור חליבה שחל על פסולי המוקדשין נקבות.

הפסוק השני מדבר על 'בשר תאוה', צאן ובקר שנשחטו כדי לאכול את בשרם, בהם אין אפילו קדושה מוגבלת שיש בבכור בעל מום, או פסולי המוקדשין.

במסכת שבת יג א נאמר שאפילו זה פרוש אינו אוכל עם זה עם הארץ, אע"פ ששניהם אוכלים בהכרח אֲכָלִים טמאים. ורש"י אומר שם בד"ה 'שלא שנינו' שלא שנינו לא יאכל טהור עם

¹⁰ ומה שכתוב שם 'תאכלנו' לשון יחיד. היינו משום שעם בתחילה מיירי רק על אדם אחד. אלא שאח"כ הוסיף שגם 'הטמא והטהור יחדו'.

הטמאה - מפני הערוה, לפי שלא הוכרכו לכך, שכולן אוכלין חוליהן בטרה"י היו, ולא היו אוכלין עם נשותיהן טמאות.

לפי זה, אם בשר התאווה או בשר חולי המוקדשין לא נטמא, הרי טהור לא יאכלנו עם הטמא. אבל אם נטמא, אין סיבה שטהור ימנע מלאוכלו עם טמא. ומעלה זו של 'אכילת חולין בטרהרה' אינה מהתורה. יש לתורה סיבה להטעים שבעוד קדשים שנטמאו אסורים באכילה וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר יִגַע בְּכָל טָמֵא לֹא יֵאָכַל בְּאֵשׁ יִשְׂרָאֵל... (ויקרא ז, יט), ולאדם טמא וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל בְּיֶשֶׁר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לִי וְטָמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת מֵעַמִּיתָ (ויקרא ז, כ). הרי כאמור איסור זה איננו בפסולי המוקדשים ובבכור בעל מום.

טו יד תַּעֲנִיק תַּעֲנִיק ד"ר מיכאל קנובסקי עורך מדעי ובוגר הכולל והמחלקה לביולוגיה באוניברסיטת בר-אילן. דפי בר-אילן שופטים תשף

בספר דברים משה מצווה לדור הנכנס לארץ שורה ארוכה של מצוות, שחלקן נוגע לשלטון החוק הפלילי בארץ ישראל. בפרשת "שופטים" משה מצווה על הקמת מערכת משפטית (שופטים) ומערכת אכיפה (שוטרים), וכן הוא מצווה גם על הקמת ערי מקלט לרוצחים בשגה (דבי ד:מא והלאה). גם בפרשתנו ישנה מצווה המתייחסת לפן הפלילי. משה מצווה את בני ישראל: "כִּי יִמְכַר לְךָ אֲחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וְעַבְדָּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים רִשִּׁי מִפְרֵשׁ עַל פִּי חַז"ל: "כִּי יִמְכַר לְךָ - עַל יְדֵי אַחֲרִים. בַּמְכֻרְהוּ בֵּית דִּין בַּגְּנִיבָתוֹ הַכְּתוּב מְדַבֵּר". מדובר כאן על ישראלי שגנב ונתפס בגניבתו, ואין לו ממה לשלם את שווי הגניבה. הוא נמכר והכסף ניתן לנגב. הפסוק מדגיש גם: "וְעַבְדָּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים"; עבד עברי אינו משועבד בעל כורחו¹² ליותר משש שנים. זהו העונש המקסימלי שמקבל אותו גנב. כבישת עבדים ליותר משש שנים הייתה חזון נפרץ בימי בית ראשון¹³, ועל חטא זה הקב"ה אומר לירמיהו נבואת חורבן קשה: לִכֵּן כֹּה אָמַר יְיָ אֱתֶם לֹא שָׁמַעְתֶּם אֵלַי לְקִרְאֵי דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ, הִנְנִי קֹרֵא לְכֶם דְרוֹר נָא יְיָ אֵל הַחֲרֵב אֶל הַדְּבָר וְאֵל הָרָעַב וְנִתְתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲזָה [לפי הקרי] לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ (ירמיהו לה, ז). בפרשתנו כאן, התורה אמנם מזכירה את פן הענישה, אבל מדגישה ביתר שאת את הפן השיקומי, ועליו ברצוני להתמקד. כזכור, הגנב נמכר בגניבתו כי לא היה לו במה לשלם את גניבתו, וכסף הממכר לא נשאר אצלו, אלא ניתן לנגב. לאחר ריצוי העונש, הוא יוצא לחברה כבן חורין, כשווה בין שווים, אבל הוא חסר כול. אם יחזור לסורו, כנראה שיימכר שוב לזמן קצוב של עד שש שנים, אבל למעשה, אם יימכר שוב ושוב בגניבותיו, יהפוך להיות עבד עולם פשוטו כמשמעו. לכן התורה מצווה כאן: תַּעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מֵצֵאֲנֶךָ וּמִגְרֶנֶךָ וּמִיִּקְבֶּךָ אֲשֶׁר בִּרְכָךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּתֵּן לוֹ. וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדֶּךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ עַל כֵּן אֲנֹכִי מֵצֵאֶךָ אֶת הַדְּבָר הַזֶּה הַיּוֹם.¹⁴ הביטוי "תַּעֲנִיק תַּעֲנִיק" מובן לנו, דוברי העברית המודרנית. שכן, המילה "מענק" נפוצה כיום, אך למפרשי ימי הביניים מילים אלו לא היו מובנות מאליהן. רש"י מפרש שהמילה "העניק" היא במשמעות של "עדיי"; תכשיט מעין שרשרת, כמו שכתוב במשלי וְעֵנְקִים לְגִרְגָּתֶךָ (א, ט). רש"י מסביר את הקשר בין תכשיט למענק: "שיהא ניכר שהטיבות לו". אם פתאום יראו כולם את אותו עבד, שעברו מפוקפק, מסתובב עם רכוש שהיה שייך לאדונו, יחשדו בו שחזר לסורו. לכן צוותה התורה: תַּעֲנִיק תַּעֲנִיק; כשם שתכשיט הוא פריט לבוש שאמור להיראות על ידי כולם, כך האדון צריך להעניק

¹¹ מעיקר הדין אוכל טמא שאינו תרומה או קדשים (חולין) מותר באכילה גם לטהורים, בכל זאת בימי בית-שני וגם תקופה אחר החורבן נהגו טהורים להמנע מאכילת אוכלים טמאים, ושמרו את האוכל שנטמא לטמאים בימי טומאתם. שריד למנהג זה נמצא במגן אברהם סימן רפ.

¹² לעבד יש כמובן אופציה להישאר עד היובל, ויש גם תנא הסובר שהמוכר את עצמו לעבד יכול למכור את עצמו ליותר משש שנים (קידושין יד ע"ב).

¹³ א"ה. זאת מניין לזו? ירמיהו מדבר על דור החורבן, מניין שזה היה נפרץ במשך כל זמן הבית?

¹⁴ א"ה. די לציין שהמענק הוא שלא יחזור לסורו, אין צורך לציין את התוצאה שישוּב לעבדות. אבל לא ברור שזוהו טעמא דקרא, ופשוטו של מקרא, לא מדובר כאן דווקא במכרוהו בין דין. יתכן שהתורה מחייבת מחווה של הכרת הטוב על פי מִשְׁנַח שְׂכָר שְׂכִיר עֲבָדְךָ (דברים טו, יח).

לעבד את מענק השחרור בצורה פומבית, כדי להראות שהרכוש שבידו ניתן לו ביושר על ידי האדון¹⁵. הציווי הוא: **הַעֲנִיךָ תַעֲנִיךָ לֹא מִצְאֲנָךְ וּמִגֵּרְנָךְ וּמִיִּקְבָּךְ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ, וישנה מחלוקת תנאים בשאלה מה נותנים ומה אין נותנים כמענק לעבד (קידוי יז ע"א):** מה צאן גורן ויקב מיוחדים שישנן בכלל ברכה, אף כל שישנן בכלל ברכה. יצאו כספים, דברי ר' שמעון. רבי אליעזר בן יעקב אומר: יצאו פרדות. הפסוק מדגיש צאן, דגן וגפן, דברים מהחי ומהצומח שבטבעם הם מתרבים. כוונת הכתוב לפי התלמוד היא, לתת לעבד המשוחרר מענק שממנו יוכל להתפרנס בכבוד. כלומר, דברים שיכולים להוסיף ערך מעצמם ("בכלל ברכה" כלשון הגמרא). המענק ההתחלתי של האדון לעבד הוא כמו כסף התחלתי לעסק, שבאמצעותו אנו מקווים שהעבד לשעבר יוכל לצאת ממעגל הפשע והעוני ולפרנס את עצמו בכבוד. כמובן שהאדון יכול לתת לעבדו לשעבר גם דברים אחרים, כמו אוכל ובגדים, אבל הם לא יחשבו כחלק מהמענק. איננו רוצים שהעבד יכלה את הקרן ולא יישאר לו כלום ממענק האדון. כך פוסק הרמב"ם בהלכות עבדים (פ"ג הי"ד): "דברים שיש בהם ברכה מחמת עצמן הוא שחייב להעניק לו מהם, אבל הכספים והבגדים אינו חייב ליתן לו מהם"¹⁶. חז"ל ראו חשיבות רבה במענק השחרור, והחריגו אותו מנכסים אחרים של העבד המשוחרר. הברייתא קובעת: "תוטאי אומר: (הַעֲנִיךָ תַעֲנִיךָ) 'לֹא', ולא לבעל חובו" (קידוי טז ע"ב). גם אם יש לעבד המשוחרר חוב, אסור לבית הדין לגרוע מהמענק כדי לשלם את חובו.¹⁷ חז"ל נחלקו במסכת קידושין בשאלה, מהו גודל המענק המינימלי (יז ע"א)¹⁸. רבי מאיר קובע שנותנים חמישה סלעים מכל מין ומין (מִצְאֲנָךְ וּמִגֵּרְנָךְ וּמִיִּקְבָּךְ), ובסך הכול 15 סלעים. רבי יהודה אומר שהאדון חייב לתת מינימום של 30 סלעים, שהוא הסכום שהאדון מקבל עבור עבד כנעני שנהרג על ידי שור מועד. רבי שמעון אומר חמישים סלעים, כנגד הערך המקסימלי בפרשת ערכין. הרמב"ם פוסק בהלכות עבדים (פ"ג הי"ד) כרבי יהודה, וכותב: "וכמה נותן לו? אין פחות משהו שלשים סלע בין ממין אחד בין ממיני הרבה כשלשים של קנס העבד". ערכו של סלע 2 שקלים או 4 זוזים, ולכן המענק המינימלי הוא בגובה 120 זוז, כשיטת רבי יהודה. אם נניח ש-200 זוז מספיקים למחייה שנתית¹⁹, משמעות הדברים היא שהאדון נותן לעבדו לשעבר משכורת ממוצעת של יותר מחצי שנה, כדי להשתקם מחדש. בימינו, כשאין דין עבדים עבריים, בעל ספר החינוך כותב (פרשת ראה, מצווה תפב): ומכל מקום אף בזמן הזה ישמע חכם ויוסף לקח, שאם שכר אחד מבני ישראל ועבדו זמן מרובה או אפילו מועט, שיעניק לו בצאתו מעימו מאשר ברכו השם. כך פסק גם הרב מרדכי אליהו בספרו "שו"ת מאמר מרדכי" (כרך ג חושן משפט סימן ד), שראוי לתת פיצויים גם למי שלא מגיע לו על פי החוק, מדין הַעֲנִיךָ תַעֲנִיךָ לֹא. וגם למי שמגיע פיצויים על פי חוק, שיוסיף המעביד קצת יותר מטעם גמילות חסד.

¹⁵ ראב"ע מסכים עם רש"י ואז כותב: "או יהיה פירוש המילה כפי המקום בלא אח".

¹⁶ נראה כי בעל הטורים חולק על הרמב"ם וכותב: "כי בעשרת מכות הענקתיד גי דברים, כְּלִי כֶסֶף וְכִלִּי זָהָב וְשִׁמְלֹת (שמות יב, לה), לכן העניקהו גי דברים, מצאנך ומגרנד ומיקבך, והיינו דכתיב וזכרת כי עבד הייתי". **א"י. איני יודע מה מצא בעל הטורים. לא כתוב בבעל הטורים שהמענק כולל כלי זהב ושמלות. אלא רמז בעלמא שלושה כנגד שלושה.**

¹⁷ בדומה לאיסור שחל על המלווה לקחת רחיים ורכב כמשכון (דבי כדו), כי אלו חפצים לצרכי פרנסה, ואם ייקח אותם לא יהיה לעני במה להתפרנס.

¹⁸ על הפסוק הַעֲשִׂיר לֹא יִרְבֶּה (שמות ל, טו) בפרשת "כי תשא", על תרומת מחצית שקל לאדני המשכן כתוב בפסיקתא זוטרא: "בזו תרומת שקלים של אדנים, שלא יתרברב העשיר על העני, אבל בשאר מתנות וצדקות, כתיב אִישׁ כְּמִתְנֵת יָדוֹ (דברים טו, יז), ואומר אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִתֵּן לֹא. לכן השיעורים שניתנו בהענקה מינימליים.

¹⁹ שו"ת הרשב"ש סימן שסא: "ופרשו המפרשים דמאתיים זוז ששינו, שערום חכמים כדי מזונות ומלבושין לשנה"

אסיים במילותיו של הרב שמשון [בן] רפאל הירש בפירושו כאן (דבי טו:יב):
רש"י הירש דברים פרק טו פסוק יב
מצוה זו היא רבת משמעות - בייחוד ביחס לאדם שבית דין גזר עליו עבדות לצורך
פריעת חוב גניבתו; שכן מצוה זו משלימה את התמונה הכללית של הומניות דואגת
ומתחשבת, שהמשפט האלוהי מפנה אפילו כלפי הפושע (ראה פי' שמות עמ' רט
ואילך). שהרי זה דינו של פושע מחוסר אמצעים, שחוסר האמצעים גרם לו שיימכר
לעבדות זמנית לצורך פריעת חוב גניבתו: פושע זה לא יוחזר אל עצמו בידים
ריקות. מי שהיה אדונו עד כה מצווה לנהוג בו באהבת אחים ועליו לצייד אותו
באוצר קטן של נכסים כדי לאפשר לו מעתה להתפרנס ביושר. אכן במשטר היהודי
של חובת הצדקה ומשפט הצדקה יכול הציבור לומר אל עצמו בלב שקט: אין
בקרב אדם הנגרר אל הפשע מחמת מצוקה²⁰.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושיאים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺

²⁰ לא רק לגנבים הנגררים לפשיעה קבעה התורה מצוות הענקה. גם אמה עבריייה שאביה מכרה, כנראה מחוסר כול, היא זכאית בעת שחרורה למענק שכתוב "אִוְ הַעֲבְרִיָּה". על עבד שמכר את עצמו, ישנן דעות בתוספות (קידושין טו, ד"ה "ואידך") שגם הוא נכלל במצוות "העניק תעניק".